

FİNANSAL DERİNLEŞMEDE BANKACILIK SİSTEMİNİN ROLÜ

THE ROLE OF BANKING SYSTEM IN THE FINANCIAL DEEPENING

Filiz YETİZ*

Kemal ŞİMŞEK**

Özet

Ülkelerin finansal sisteminde kullanılan finansal araç çeşitlerinin artış göstermesi, bu finansal araçların çok fazla kullanılabilir hale gelmesini ifade eden finansal derinleşmeyle ilgili bu çalışmada Türkiye'de finansal derinleşme süreci ile bankacılık sisteminin finansal derinleşme üzerindeki rolü incelenmiştir. Bu amaçla öncelikle finansal derinleşme kavramı, finansal derinleşmenin ölçümü, Türkiye'deki oluşum süreci ve bankacılık sistemindeki yeri, sonrasında ise Türkiye ekonomisi için yapılan ekonometrik analize yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise 1990-2007 yılları arasında üçer aylık zaman serileri için finansal derinleşme ölçütleri olarak ifade ettiğimiz M2P, M3P, MVDP ile KRDP değişkenlerinin durağanlığı incelenip bu değişkenlere uygulanan nedensellik testinin sonuçları açıklanmıştır. Türkiye'de finansal derinleşme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki bankacılık sistemi üzerinden değerlendirilmiş olup, derinleşmeyi sağlamada tek başına aldığı rol açıkça belirtilmiştir. Türkiye'de 1980'li yıllarda yaşanan ekonomik gelişmelerin, Türk finans sisteminde yaşanan finansal serbestleşme sürecinin finansal derinleşmeye neden olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Finansal Derinleşme, Finansal Serbestleşme, Finansal Yenilikler, Bankacılık Sistemi*
Jel Sınıflaması: B26,E44,E5

THE ROLE OF BANKING SYSTEM IN THE FINANCIAL DEEPENING

Abstract

The role of financial deepening process and the banking system in financial deepening which indicates the increase in availability and variety of financial instruments used within the financial system in Turkey is examined in this study. For this purpose, the concept of financial deepening, the measurement of financial deepening, the process of its formation in Turkey, its place in the banking system and econometric analysis for the Turkish economy are considered. In the last part of the study, the stability of the variables such as M2P, M3P, MVDP and KRDP which represent financial deepening criteria are examined using quarterly time series for the period between 1990-2007 and the results of the causality test applied to these variables are explained. The relationship between financial deepening and economic growth in Turkey is evaluated through the banking system, and its role in the realization of deepening is clearly stated. It would be said that the economic developments experienced in the 1980s in Turkey and the financial liberalization period in the Turkish financial system cause financial deepening

Keywords: *Financial Deepening, Financial Liberalization, Financial Innovations, Banking System*

Jel Classification: B26,E44,E5

* Yrd. Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Finans Bölümü, Niğde, Türkiye, filiz.yetiz@ohu.edu.tr

** Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, İstanbul, Türkiye, kemal.simsek@istanbul.edu.tr

1. GİRİŞ

Ekonomide finansal yapının gelişimi, küreselleşme sonucunda önemini daha da arttırmıştır. Bir başka ifadeyle, gelişen ülkeler beraberinde finansal politikaları benimseyip yeni teoriler ve yapılar keşfetmişlerdir. Gelişen ekonomilerin kullandığı enstrümanlardan biri olan finansal derinleşme ekonomik gelişmeleri hızlandıracağından dolayı küreselleşme sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Dünyada ve Türkiye'de ekonomik hayatın gelişmiş olduğu seviye açısından bakıldığında, finansal hayatın çok önemli bir yer kapladığı görülmektedir. Zira Cumhuriyet döneminden bugüne kadar gelen süreçte Türkiye'nin finans tarihinde birçok yenilik ve düzenlemenin yapıldığı bilinmektedir.

Günümüzde bankacılık hizmetlerine erişim kanalları; klasik hizmet kanalları, alternatif hizmet kanalları, ATM, POS, Kredi kartı, Banka kartı gibi çeşitli araçlarla donatılmış ve istenilen verilere teknolojinin de eklenmesiyle yapısal anlamda uç noktaya gelinmiştir. Bu bağlamda finansal hayat için önemli bir duruma işaret eden finansal derinleşmenin de gittikçe önem kazandığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada bankacılık sisteminin finansal derinleşmedeki önemi, bankacılığın tarihsel gelişimi, finansal piyasalar ele alınarak Türkiye örneğiyle genişletilecektir.

2. FİNANSAL DERİNLEŞME HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Kavramsal Boyut

Finansal derinleşme, toplumun tüm kesimlerinde daha geniş ve farklı finansal hizmet seçeneklerine erişim ve iktisadi faaliyetlerde finansal sektörün sunduğu hizmetleri daha yüksek hacimde kullanım olarak tanımlanmaktadır. Daha yalın haliyle, finansal piyasaların sunduğu aracılık işlevinin payının artması olarak ifade edilebilir. Günümüzde finansal sistemin sunduğu ürünlerdeki çeşitliliğin artması ve finansal sistemin asli işlevlerinin yanında daha fazla görevi üstlenen bir eğilim içinde olması, finansal derinleşmeyi daha kapsamlı bir kavram haline getirmektedir. Sonuç olarak finansal derinleşme, ekonominin gelişmişliği ile ilgili bir kavrama dönüşmektedir. Ayrıca, fonların kesimler arası transferinin etkinleşmesi

çerçevesinde, bir ülkenin ekonomik performansının yükseltilmesin de etkili bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Finansal gelişmişlik açısından bakıldığında, finansal derinleşmenin ölçülmesi güç olan ve tek bir göstergıyla ifade etmenin sorun doğurabileceği bir kavram olduğu görülmektedir. Bu nedenle finansal derinleşmenin farklı yaklaşımları yansıtacak biçimde, büyüklük, yapı ve ürün çeşitliliğini kapsayan göstergelerle yorumlanması gerekmektedir (BDDK,2009:1-5).

Finans piyasalarının görevini tamamıyla yapabilmesi için, yani tasarruflar ile yaratılan kaynakların verimli alanlara, yatırımlara aktarılabilmesi için, finansal sistemin yeniden yapılandırılması ve finansal sistemde derinleşmenin sağlanması gerekir (Oksay, 2000: 2).

Finansal derinleşme, para arzının gayri safi milli hâsıla (GSMH) içindeki payını ifade etmektedir. Finansal gelişme ise, finansal sistemin gerek büyüklüğü gerekse yapısı itibari ile uğradığı değişmeyi göstermektedir. Finansal sistemdeki bu değişme finansal derinleşme kavramı ile açıklanmaktadır. Yani, finansal derinleşme; finans sisteminin hangi ölçüde genişlediğini ve finansal araçların ne kadar çeşitlendiğini göstermektedir (Saltoğlu 1998: 37).

Buna göre, finans sistemi belli bir derinlik kazandığı zaman, mevduat ve kredilerin vadelerini birbirine eşitleyerek, piyasalara ilişkin bilgi toplama sürecinde ölçek ekonomilerinden yararlanarak ve riski dağıtarak işlem maliyetlerini en aza indirebilir. Finansal aracılık faaliyetlerinden bu tür faydaların elde edilmesi için, finans sisteminin etkin bir biçimde çalışması gerekir. Derinleşme bu süreçte düzgün bir şekilde sağlanabilir (Çolak,1997:251-252).

Finansal derinleşmeyle birlikte finansal deregülasyon da bir ülkenin ekonomik büyümesinin artması için çok önemlidir. Finansal deregülasyon, kısaca, finansal kuramların ve hizmetlerin çeşitlenmesidir. Finansal deregülasyon sonucu, bankacılık sektörü ile sermaye piyasası arasında aracılık yapan birçok kurum ortaya çıkmaktadır. Bu durum finans piyasalarında derinleşmeyi beraberinde getirir (Ünal,1996: 12).

2.2. Finansal Derinleşmenin Göstergeleri

Bir ülkede finansal derinleşmenin düzeyini anlayabilmek için yapılabilecek çeşitli ölçümler bulunmaktadır. Ancak genel olarak ekonomiye baktığımızda, finansal derinleşmenin bulunup bulunmadığını anlayabilmek için o ekonomideki finansal piyasalara bakmak gerekir. Bir ekonomide finansal kurumların ve finansal araçların çeşitliliği, derinleşme düzeyini anlayabilmek için çok önemli göstergelerdir. Bu durumda bir ekonomideki finansal kurumların çok olması ve finansal araçların giderek artması derinleşmenin göstergesi olarak söylenebilir. Bu nedenle, finansal derinleşmenin göstergesi olarak, finansal kurumların çeşitliliği bizim için büyük önem taşımaktadır.

Temel görevi, fon ihtiyacı olan kesimin fon gereksinimini sağlamak olan finansal aracı kurumlar genel olarak ikiye ayrılmaktadır. Birinci grupta, pasiflerinde çoğunlukla para bulunan ve mevduat kabul eden finansal araçlar yer almaktadır. İkinci grupta ise, mevduat kabul etmeyen finansal araçlar bulunmaktadır.

Mevduat kabul eden finansal kurumlar; ticari bankaları tasarruf ve kredi birlikleri, tasarruf bankaları ve kredi birlikleridir. Mevduat kabul etmeyen finansal kurumlar ise; yatırım fonları ve yatırım şirketleri, emeklilik fonları, sigorta şirketleri ve finans şirketleridir. Ülkemiz finans piyasalarında, aracı kurum olarak faaliyet gösteren kurumlar ise; ticaret bankaları, yatırım fonları, yatırım şirketleri, sigorta şirketleri ve finans şirketleridir. Derinleşmesini tamamlamış finans piyasalarıyla karşılaştırıldığında, Türkiye’de finansal piyasanın henüz kurumsal açıdan yeterince çeşitlilik arz etmediği ve bu nedenle de finansal fonların daha kapsamlı olarak ve daha geniş bir kitleye ulaştırılmasının zor olduğu görülmektedir.

Finansal piyasalar çeşitli şekillerde isimlendirilebilir. En çok kullanılan ayırım fonların ödünç sürelerine göre para ve sermaye piyasaları şeklinde yapılan ayırımıdır. Gelişmekte olan ülkeler için en önemli ayırım örgütlenme derecelerine göre yapılan ayırımıdır. Örgütlenmiş piyasalar, fiziksel ve resmi olarak belirli bir mekânı bulunan, hukuki ve idari kuralları belirlenmiş ilgili kurum ve kuruluşların denetim ve gözetimi altında çalışan piyasalardır.

Ülkemizde; para piyasalarının örgütlenmiş kesimine örnek olarak bankacılık sektörü, sermaye piyasalarının örgütlenmiş kesimine örnek olarak ise Borsa İstanbul (BIST)

gösterilebilir. Örgütlenmemiş finansal piyasalar ise alım-satım işlemlerine devam ederken, fiziki ve resmi olarak belirli bir mekâna sahip olmaya hukuki ve idari kuralları bulunmayan, ilgili kurum ve kuruluşların denetim ve gözetiminden uzak piyasalardır. Gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonominin hala büyük boyutlarda olması nedeniyle örgütlenmemiş finansal piyasalarında önemli boyutlarda işlem hacimlerine sahip oldukları düşünülebilir. Kıta Avrupa'sı ve Japonya gibi ülkelerde örgütlenmiş finansal piyasalarda bankacılık sistemi egemen iken Anglo-Sakson ülkelerinde sermaye piyasaları egemendir.

Ülkemizde sermaye piyasası faaliyetlerinin %90'ına yakın bir kısmı bankalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda en önemli finansal kurumların ülkemizde bankalar olduğu söylenebilir. Cumhuriyet döneminde Osmanlı'dan kalan karışık düzen itibariyle bankacılık sisteminde finansal derinleşme sağlanamayacağı çok açık bir şekilde bellidir. Gelişmiş ülkelerin para piyasalarında işlem gören başlıca finansal araçlar; hazine bonoları, mevduat sertifikaları, mevduat defterleri, finansman bonoları, repo, varlığa dayalı menkul kıymetler, banka kabulleri, çek ve senetler, kredi kartları döviz efektif ve altın piyasalarıdır. Ülkemizde finansal kurumların eşitliğinin yeterli olmamasının yanında, finansal araç çeşitliliğinin de az sayıdaki kurul tarafından özellikle bankalar tarafından sağlanması finansal derinleşmenin tamamlanmadığını gösteren önemli göstergelerdir.

2.3. Finansal Derinleşmenin Ölçülmesi

Finansal derinleşmenin ölçülmesi, analizlerin sağlıklı olabilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir. Finansal derinleşmenin ölçülmesinde sıklıkla kullanılan parasal göstergeler ve kredi büyüklükleri, bir ülkenin finansal sektöründeki gelişmeyi tam olarak ölçmede yetersiz kalacaktır. Bu yüzden finansal derinleşmenin ölçülebilmesi için iyi tanımlanmış göstergeler takımının ekonomik politikalarının hazırlanmasında, geliştirilmesinde ve uygulanmasında gerekli olduğu açıktır. Dolayısıyla finansal sektör için geliştirilen göstergeler takımı, parasal durumu, kredi akışını, likidite yönetimini ve finansal sektörün risk yönetim özelliklerini kapsamalıdır. Ayrıca finansal sistemin gelişimini ölçmek için fiyat belirleme ve fiyat esnekliği yönlerini içerecek şekilde finansal fiyatlama mekanizmasını içermektedir (Kar, M. Ve Ağır, H., 2005:5) .

Yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere finansal sektörün gelişimini gösterebilmek için tek bir gösterge yerine farklı göstergeler de kullanılmaktadır. Bu bağlamda finansal derinleşme göstergeleri beş kategoride incelenebilir (Lynch, 1996).

1. Miktar göstergeleri, 2. Yapısal göstergeler, 3. Finansal fiyatlar, 4. Ürün çeşitliliği, 5. Değişim maliyeti.

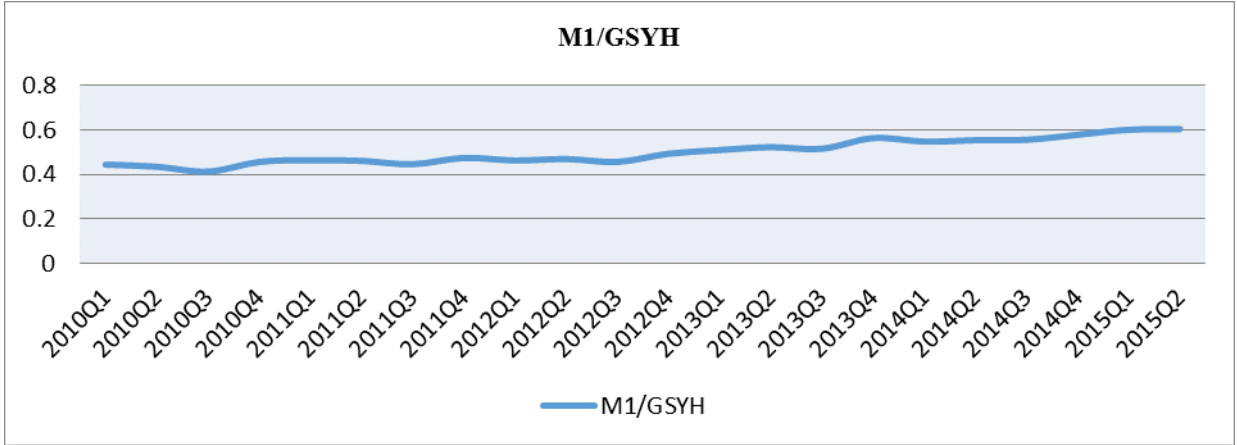
2.3.1. Miktar Göstergeleri

Finansal gelişme, ölçülmesi güç olan ya da hazır verisi olmayan bir değişkendir. Ölçülmesi güç olan bu değişken için, bunu en iyi şekilde temsil edebilen değişkenler seçilmektedir. Miktar göstergeleri; parasal, kredi büyüklükleri ve sermaye piyasası büyüklükleri olarak üçe ayrılır (Kar, 2001:157).

2.3.1.1. Parasal Büyüklükler

Parasal büyüklükler finansal derinleşme için kullanılan en yaygın göstergelerden birisini oluşturmaktadır. Parasal büyüklükler olarak gösterilen bu büyüklükler, dar tanımlı para arzı (M1) ve geniş tanımlı para arzı (M2) ve bunların GSYH'ye oranlarıdır (M1/GSYH, M2/GSYH).

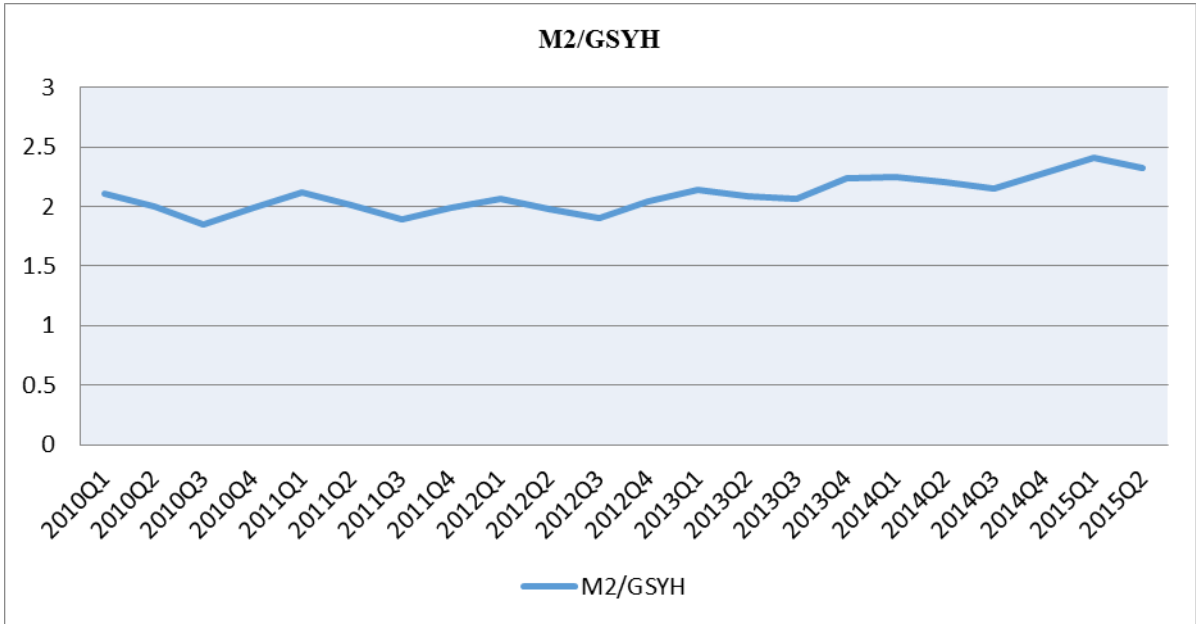
M1/GSYH değerinin ekonomide finansal derinleşmenin devam etmesi ile birlikte düşmesi gerekir. Dolaşımdaki para miktarının büyük olması yani M1/GSYH oranının yüksek olması finansal az gelişmişliğin, düşük olması ise finansal piyasaların gelişmişliğinin bir göstergesidir. Genellikle yapılan çalışmalarda en sık kullanılan finansal derinleşme göstergelerinden biri geniş tanımlı para arzının GSYH'ye oranıdır. M2/GSYH ekonomideki parasallaşmanın derecesinin ölçütüdür. Bu oran hane halkının bankacılık sistemini kullanımı hakkında bilgi verir. M2/GSYH oranının yüksek olması finansal piyasaların gelişmişliğinin göstergesi sayılabilir.

Kaynak: TCMB EVDS, www.tcmb.gov.tr

Şekil 1: M1/GSYH

Türkiye'ye ilişkin 2010-2015/2. çeyrek bilgilerinin yer aldığı Şekil 1 incelendiğinde, M1/GSYH oranının yıllar itibari ile arttığı gözlenmektedir. Finansal gelişme süresince gerileme olunca bu oranın yükselmesi beklenen bir durumdur. M1'de ki artış ise makroekonomik istikrarsızlıkların yarattığı belirsizliklerden kaynaklanmaktadır.

Kaynak: TCMB EVDS, www.tcmb.gov.tr

Şekil 2: M2/GSYH

Şekil 2 incelendiğinde ise, M2/GSYH oranının son çeyrekte artış gösterdiği görülmektedir. Bu yapısal değişiklikte son dönemdeki beklentilerin etkili olduğu söylenebilir.

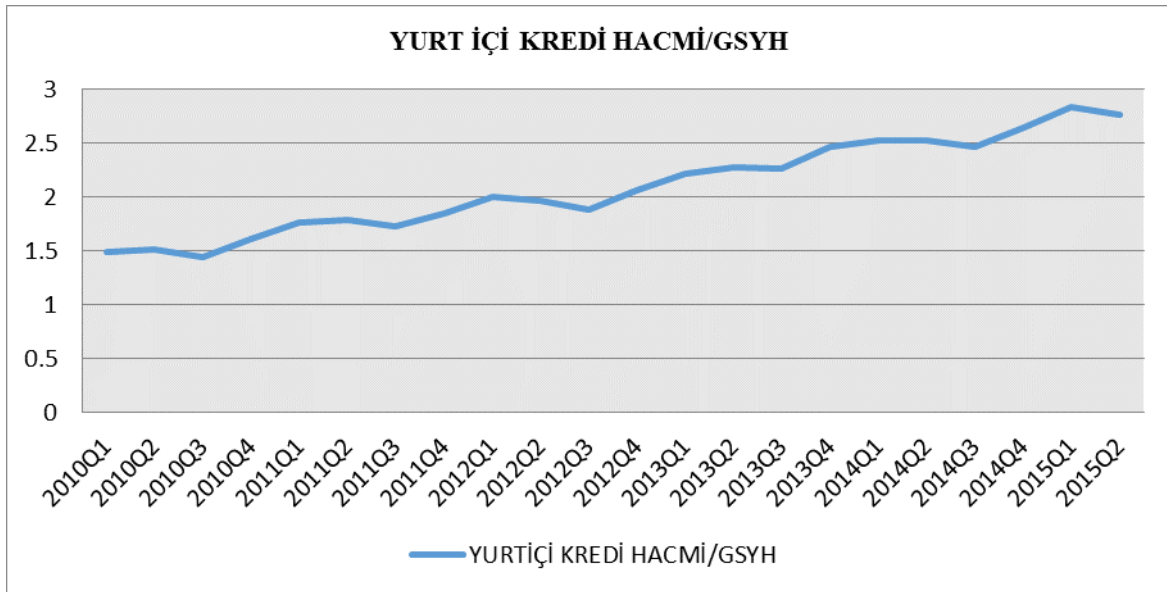
Bütün bunlardan yola çıkarak, istikrarlı makroekonomik yapının finansal derinliğin oluşmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz

2.3.1.2. Kredilere İlişkin Büyüklükler

Kredilere ilişkin büyüklüklerde finansal gelişmenin göstergesi olarak birtakım ölçütler kullanılmaktadır. Bunlar,

- Yurt içi toplam kredi hacminin GSYH'ye oranı (YİKH/GSYH),
- Özel sektöre verilen kredilerin GSYH'ye oranı (ÖSKH/ GSYH),
- Özel sektöre verilen kredilerin toplam kredi hacmine oranı, (ÖSKHY/YİKH) şeklinde ifade edilen ölçütlerdir.

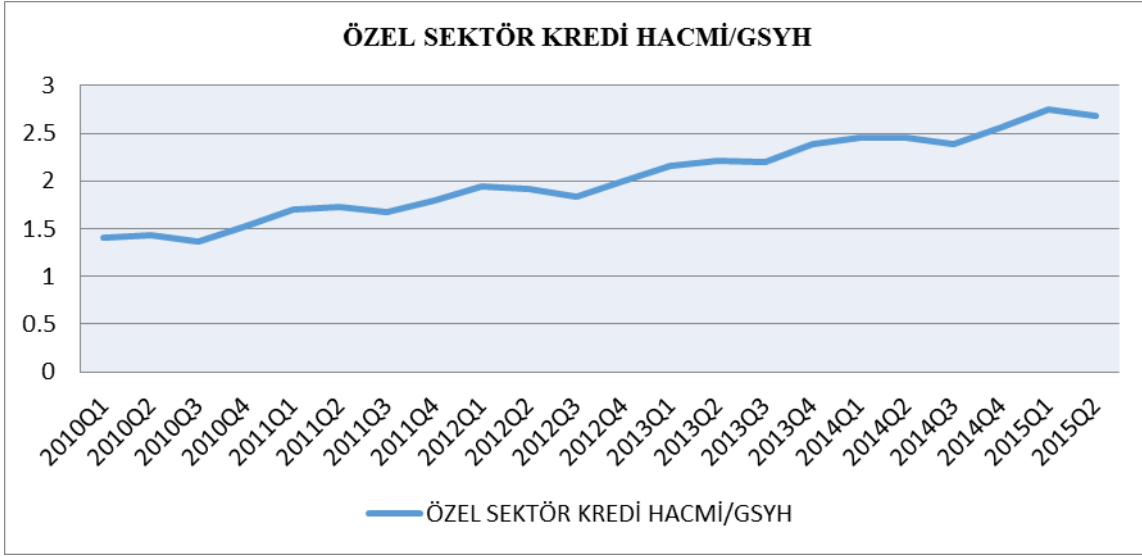
Yatırımlara aktarılan fonların artmasının ekonomik performansı etkilemesinden dolayı, finansal gelişmenin sağlanabildiği durumlarda bu oranların artması beklenir. Finansal gelişme ve serbestleşme sürecinden beklenen olumlu sonuçlardan bir tanesi de kredi hacminin genişlemesidir. Şekil 2, 3, 4 incelendiğinde Türkiye'nin kredi hacminin zamanla genişlediği görülecektir.(Mutlu vd., 2003: 32).

Kaynak: TCMB EVDS, www.tcmb.gov.tr

Şekil 3: YURT İÇİ KREDİ HACMİ/GSYH

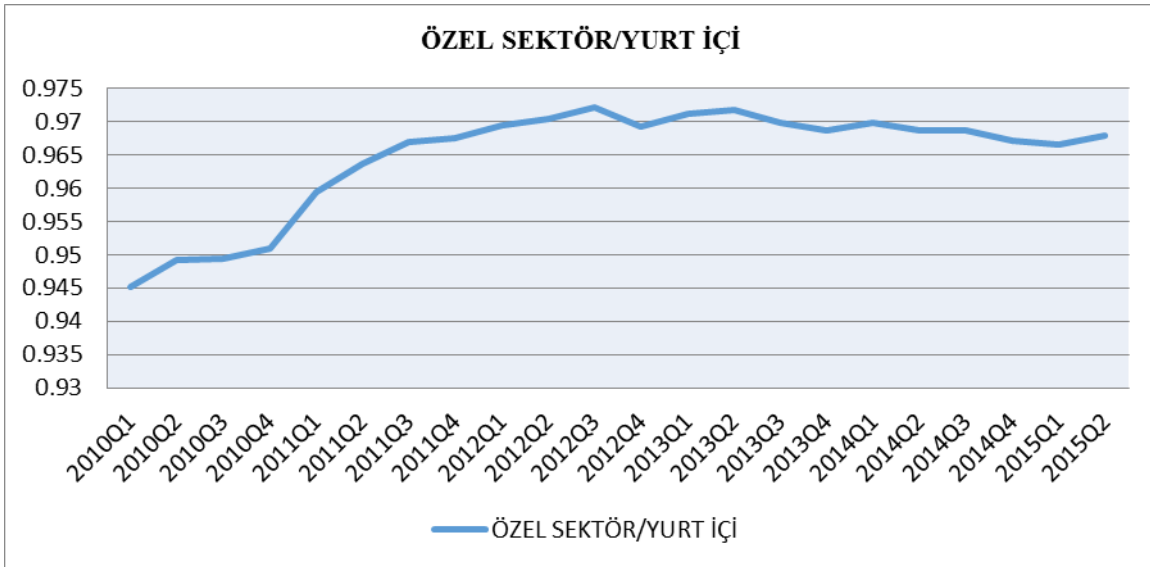
Yurt içi toplam kredi hacminin GSYH'ye oranlarının gösterildiği Şekil 3 incelendiğinde ülkedeki oranların dikkate değer bir artma eğiliminde olduğu, ancak kriz söylentilerinin olduğu dönemlerde düşüşe geçtiği izlenmektedir. Bu durum Türkiye'nin yaşadığı krizlerin finansal içerikli olduğu tartışmaları destekler niteliktedir.

Kaynak: TCMB EVDS, www.tcmb.gov.tr

Şekil 4: ÖZEL SEKTÖR KREDİ HACMİ/GSYH

Şekil 4’de verilen özel kredilerin GSYH’ye oranı görülmektedir. Ülkedeki finansal gelişmeyle birlikte özel sektörün borçlanma olanaklarının artmasıyla beraber özel sektöre verilen kredi hacminde de yıllar itibariyle ciddi bir artış gözlemlenmiştir.

Kaynak: TCMB EVDS, www.tcmb.gov.tr

Şekil 5: ÖZEL SEKTÖR KREDİ HACMİ/YURT İÇİ KREDİ HACMİ

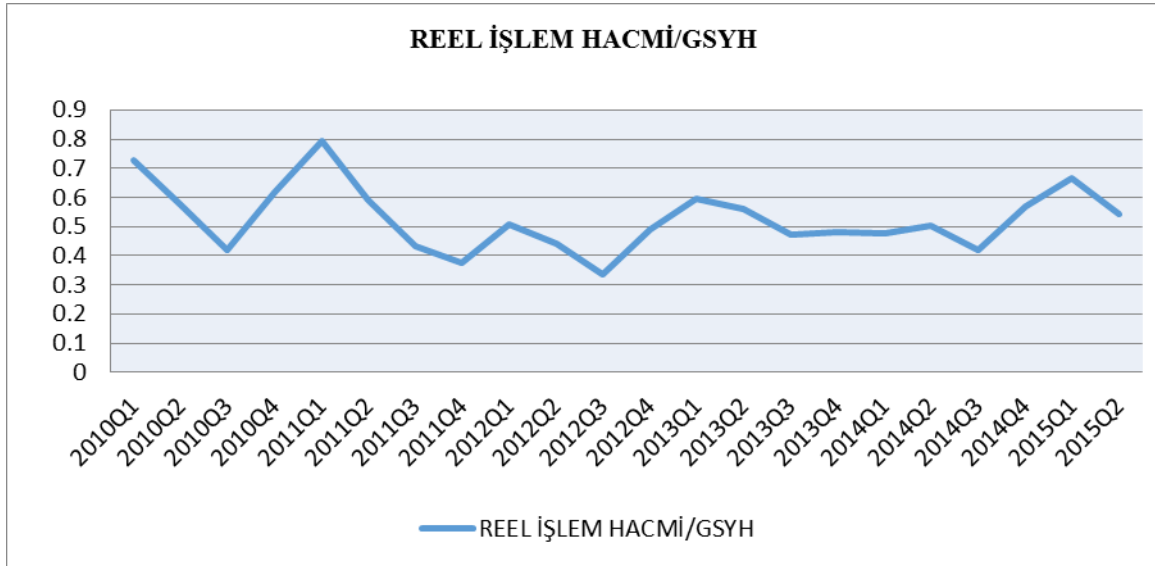
Özel sektör kredilerinin yurt içi toplam kredi hacmindeki payına bakıldığında yıllar itibari ile bir artış göze çarpmaktadır. Bu durum finansal gelişmeyle birlikte özel sektörün dış finansman kaynaklarının iyileşmesi şeklinde yorumlanmaktadır.

2.3.1.3. Sermaye Piyasası Göstergeleri

Sermaye Piyasasına ilişkin göstergeler ise menkul kıymet borsası reel işlem hacmi ve borsa işlem hacminin GSYH'ye oranı olarak tanımlanan borsa kapitalizasyon oranıdır. Finansal gelişme süreci sermaye piyasalarının da gelişimini kapsamaktadır. Sermaye piyasalarının gelişimi firmalara doğrudan kredi edinebilme olanağı sunmasından dolayı kredi edinebilme olanağının bu yolla artması finansal gelişmenin sağlanması ile ilgilidir.

Borsa kapitalizasyon oranının artması piyasanın gelişmişliğinin göstergesi olabilecek bir ölçüt olarak algılanabilir (Kar, 2005:10 ve Başoğlu, 2001:512).

Şekil 6'da piyasada oluşan işlem hacminin GSYH' ye oranları incelendiğinde sürekli dalgalanmaların yaşandığı açık olarak görülmektedir. Bu dalgalanmaların istikrarlı bir seyir izleyememesinin nedeni, sermaye piyasalarının ülkemizdeki gelişimlerinin ve de derinliğinin yeterli seviyelere ulaşamamış olmasıdır.

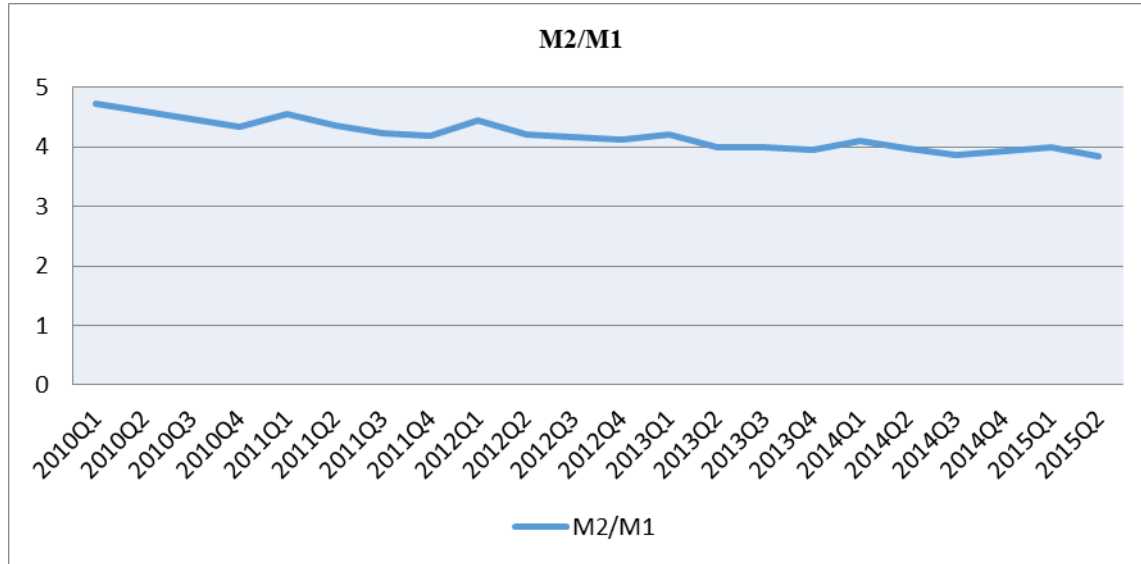
Kaynak: TCMB EVDS, www.tcmb.gov.tr

Şekil 6: BORSA KAPİTALİZASYON ORANI

2.3.2. Yapısal Göstergeler

Ekonomik büyümede finansal sistem çok önemli bir rol oynamakta ve işlevlerini farklı kanallarla yerine getirmektedir. Bu yüzden finansal sistemin gelişimi farklı göstergelerle incelenebilmektedir. Dolayısıyla finansal sistemin yapısındaki değişikliklerin öneminin belirlenmesi de oldukça önemli bir unsurdur. Yapısal göstergelerden biri de geniş tanımlı para arzının (M2) dar tanımlı para arzına (M1) oranıdır (M2/M1). Bu finansal sistemin gelişimi ile birlikte vadeli mevduat miktarının işlem amaçlı para miktarına göre daha hızlı artacağı anlamına gelmektedir. Bu orandaki artış halkın elindeki paranın nasıl değerlendirildiği ile ilgili bilgileri yansıttığından önemli bir yapısal göstergedir. M2/M1 oranındaki artış ekonomik birimlerin ellerindeki parayı vadeli mevduat olarak değerlendirdiklerini göstermektedir (Lynch, 1996: 12).

Şekil 7’de görüldüğü gibi M2/M1 oranında bir azalma görülmektedir. Bu oranın azalması bankacılık sistemine duyulan güvenin azalması anlamına gelip ekonomide parasallaşmanın yavaşladığının göstergesi olabilir. Gelişmiş bir finansal sisteme sahip ülkelerde M2/M1 oranının 4-6 arasında olduğu düşünülürse Türkiye’nin son yıllarda bu açıdan zayıflamaya başladığı anlaşılmaktadır.

Kaynak: TCMB EVDS, www.tcmb.gov.tr

Şekil 7: M2/M1

2.3.3. Finansal Fiyatlar

Gelişmiş finansal sistemlerde fiyatlar piyasa güçlerine göre belirlendiğinden, fiyatlar pozitif olarak gerçekleşmektedir. Bu durum ekonomik birimlerin rasyonel kararlarının bir sonucudur. Dolayısıyla bireyler getirisi pozitif olmayan yatırımlardan kaçındıkları takdirde ekonominin büyüme olanakları sınırlandırılmış olacaktır. Bu bağlamda bir ekonomideki finansal fiyatlar ve finansal fiyatların esnekliği finansal derinliğin bir göstergesi olarak ele alınabilir. Dolayısıyla faiz oranlarının seviyesi ve esnekliği çok önemlidir. Çünkü reel faiz oranları en önemli finansal fiyatları oluşturmaktadır (Kar, M. ve Ağır, H. 2005:12).

Reel faiz oranlarının pozitif olması finansal gelişmenin en temel şartıdır. Geri kalmış ekonomilerde genellikle negatif reel faiz oranı oluşmakta ve bu durum tasarrufları olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda mevduatı sürekli hale getirebilmek için kredi faizlerinin pozitif olması çok önemlidir. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise fiyatların değişen ekonomik şartlara gösterdiği tepkidir.

2.3.4. Ürün Çeşitliliği

Finansal derinleşme göstergelerinden bir tanesini de finansal piyasalardaki ürün çeşitliliği oluşturmaktadır. Gelişmiş sermaye piyasalarına sahip olan ülkelerde piyasalardaki ürün çeşitliliği fazladır. Ülkemizde finansal sistemin derinliğinin ve ürün çeşitliliğinin uzun yıllar boyunca uluslararası seviyenin gerisinde kalması, bankacılık sektörünün reel sektöre finansman sağlamaktan çok devlet borçlanmalarını finanse etmeye yönelmesi ile ilişkilidir. Ayrıca belli aralıklarla yaşanan krizler, finansal tüketicinin korunması kavramının büyük ölçüde mevduat sigortasına indirgenmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, 1995 yılında yürürlüğe konulan 4077 sayılı “Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun” ile tüketici kredilerine ilişkin olarak getirilen ve daha sonra kredi kartlarına ve konut finansmanı sözleşmelerine ilişkin olarak eklenen hükümler bu alanda önemli eksiklikleri gidermiştir. 2014 yılı Mayıs ayında yürürlüğe giren 6502 sayılı “Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun” ile tüketicilere yönelik bu alandaki koruma artırılmıştır.

2.3.5. Değişim Maliyeti

Finansal sistem, tasarruf edenler ile yatırımcıları karşı karşıya getirmektedir. Sistem, bu işlevini yerine getirirken yatırımcılardan aldığı kredi faiz oranı ile tasarrufçulara verdiği mevduat faiz oranı arasında kalan kısmı kendisi için alıkoymaktadır. Etkin bir finansal sistem bu aracılık sisteminde en az miktarı kendisi için alıkoymaktadır. Bu sayede yatırıma aktarılacak fon miktarının en uygun seviyede tutulması olanaklı olur. Dolayısıyla bir finansal sistemin hedefi işlem maliyetini azaltmak olmalıdır (Kar, M. ve Ağır, H., 2005:17).

Finansal sistemin değişim maliyetini etkin bir şekilde gerçekleştirebilmesi uzun dönemli sürdürülebilir bir büyümenin sağlanmasında kritik önem taşımaktadır. Bu işlevin etkin bir şekilde yerine getirilmesinde “aracılık maliyetlerinin düşürülmesi” önemli bir ön koşul niteliğindedir. Finansal aracılığın işlem maliyeti genellikle faiz oranı ile ölçülmektedir. Bu ise kredi faiz oranı ile mevduat faiz oranı arasındaki farktan yani faiz marjından oluşmaktadır (BDDK, 2006:18).

3. TÜRKİYE’DE FİNANSAL DERİNLEŞME AÇISINDAN BANKACILIK

Türkiye’de finansal derinleşme süreci; faiz oranlarına ilişkin düzenlemelerin, kambiyo rejimine ilişkin düzenlemelerin, Bankalar arası Para Piyasasının (İnterbank) kurulmasının, kamu kâğıtları piyasası ve açık piyasa işlemlerinin, menkul kıymetler piyasasının kurulmasının, altın piyasasının kurulmasının ve bankacılık sektörüne ilişkin temel düzenlemelerin yardımıyla sağlanmıştır.

Türkiye’de faiz oranlarına ilişkin düzenlemeler finansal serbestleşme hareketinin ilk adımını oluşturmuştur. Finansal serbestleşme hareketinin temel politika aracı olan faiz politikasındaki köklü değişiklik 1980 yılının Temmuz ayında başlamıştır. Bu tarihte, vadeli tasarruf mevduatı ve kredi faiz serbest bırakıldığı açıklanmış ve ilk defa faiz oranlarının devlet müdahalesi olmaksızın serbestçe belirlenmesine olanak sağlanmıştır. Getirilen bu düzenlemeler çerçevesinde, 1980’li yıllara kadar uygulanan tavanlar nedeniyle negatif düzeyde seyreden reel faiz oranları pozitif dönüştürülmüş ve önemli bir ölçüde artış kaydetmiştir (Yülek, 1998: 11). Ancak finansal serbestleşme yolunda getirilen bu ilk düzenlemelerin hemen ardından, büyük bankalar bir araya gelerek, faizlerin belirli bir düzeyin üzerine

yükselmesini önlemek amacıyla ortak bir faiz oranı belirleme kararı almışlar ve bu konuda bir centilmenlik anlaşması imzalamışlardır (Sak, 1995: 64).

1980 öncesi dönemde sabit döviz kuru rejimi uygulanmış ve Türk Lirasının değeri hükümet tarafından değişen ekonomik koşullara göre ayarlanmıştır. Ancak, yapılması gereken ayarlamalarda ortaya çıkan gecikmeler Türk Lirasının bazı dönemlerde belirgin şekillerde ve aşırı derecede değerlenmesine neden olmuştur. 1980 yılında yürürlüğe giren istikrar programıyla daha gerçekçi ve esnek bir döviz kuru politikası yürürlüğe konmuş ve Türk Lirasının yabancı paralar karşısındaki değeri düşürülmüştür (TCMB, 2002: 10).

1980'lerin ilk yarısına kadarki dönemde bankacılık sistemi oldukça parçalı bir yapı arz etmiştir. Bu dönemde, özellikle politik faktörlerin de etkisiyle kamu bankaları özel bankalara kredi vermede çekimser davranmışlardır. Diğer yönden faaliyet gösteren ticari bankaların çoğunun ülkedeki büyük sanayi gruplarına ait olması ve bu gruplar arasında ortaya çıkan rekabet nedeniyle, özel bankaların kendi aralarındaki ödünç işlemleri de son derece sınırlı kalmıştır. Bankalar ellerinde bulunan fazla fonları sabit bir faiz oranı karşılığında Merkez Bankasına mevduat olarak yatırmışlar, diğer bankalarla kısa vadeli fon alışverişine gitmemişlerdir. Kısaca, 1980'lerin ilk yarısına kadar Bankalararası piyasa oluşmamıştır (Saraçoğlu,1997).

Bankalararası para piyasasının kurulması ile temelde bankaların kısa vadeli likidite güçlüklerini gidermeleri hedeflenmiştir. Finansal serbestleşme sürecinde, söz konusu piyasaların oluşumu, likidite yönetiminde etkinliği artırmış, bankaların gün içinde borçlanma imkânlarını genişleterek piyasanın büyümesine ve derinleşmesine katkı sağlamıştır (Oktayer, 2007).

Finansal derinliğin kazanılmasında bir başka önemli adımlarından biri de Merkez Bankasının açık piyasa işlemlerine başlaması ile gerçekleşmiştir. 1985 yılında kamu kâğıtları piyasasının işlerlik kazanması, 1986'da ise Bankalararası Para Piyasasının kurulması, finans piyasalarındaki işlem hacmini artırmış, bu ise açık piyasa işlemlerinin uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Merkez Bankası, bankacılık sisteminin likidite düzeyini ayarlamak ve bu sayede para arzını kontrol etmek amacıyla Şubat 1987 tarihinde açık piyasa işlemleri ile devlet,

ekonomide ödünç verilebilir fonları ihtiyaca göre artırıp azaltmak suretiyle toplam kredi hacmi üzerinde etkinlik sağlamayı hedeflemiştir (Saraçoğlu, 1997).

Finansal serbestleşmenin ve derinliğin kazanılmasında mihenk taşlarından biri olan sermaye piyasası kanununun yürürlüğe girmesinin ardından, aracı kurumlar, yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları gibi sermaye piyasasında faaliyet gösteren yeni finansal kurumlar ortaya çıkmıştır. Kurumsal çeşitlilik artışının yanı sıra, menkul kıymetler piyasalarının gelişmesiyle birlikte, finansman bonoları, yatırım fonları, katılım belgeleri, banka bonoları, banka garantili bonolar, gelir ortaklığı senetleri, varlığa dayalı menkul kıymetler ve kâr-zarar ortaklığı belgeleri gibi birçok yeni enstrümanın da ihracına imkân doğmuştur (Saraçoğlu, 1997). Ayrıca 1992 yılında ülkemizde bankalar ve aracı kurumlar, tasarruf sahipleri ile repo-ters repo işlemi yapmaya başlamışlardır. Bu dönemde repo ve ters repo işlemleri, mevduat munzam karşılıklar ile dispo nibilite yükümlülüklerine tabi olmaması ve gelir vergisinden muaf olması dolayısıyla hacim bakımından hızla artmıştır (Kaplan, 1999).

Altın piyasasına ilişkin en önemli reform ise 26 Temmuz 1995 tarihinde İstanbul Altın Borsası'nın açılması ile gerçekleşmiştir. İstanbul Altın Borsası'nın kurulmasıyla birlikte altın ithal etme yetkisi Merkez Bankası'nın tekelinden çıkarılarak, yetkili piyasa katılımcılarına verilmiş, böylelikle altının tam rekabet kuralları dâhilinde, organize bir piyasada alınıp satılmasına imkân sağlanmıştır. Altın Borsası'nın kurulması ile fiyatların rekabetçi bir ortamda belirlenmesine olanak tanınmış, gayri resmi altın piyasası kurumsal bir yapıya kavuşturulmuş ve yatırımcıların güvenli bir ortamda altın alım-satımı, takas ve teslimat yapmalarına imkân sağlanmıştır. Alınan tüm bu önlemler neticesinde, yurtiçi altın fiyatları ile dünya fiyatları arasındaki aleyhte farkın azalması ve maliyetlerin düşmesi sağlanmış, Türkiye'deki kuyumculuk sektörünün rekabet gücü kuvvetlendirilerek ihracat kabiliyeti artırılmıştır. Diğer yandan, önceleri genellikle mücevher formunda saklama ve değer koruma aracı olarak görülen altın, İstanbul Altın Borsası'nın kurulmasının ardından külçe formunda sunulmuş bir yatırım aracı niteliğine bürünmüştür (Vural 2003: 63-64)

4. FİNANSAL DERİNLEŞME VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDA NEDENSELLİK İLİŞKİSİ

Bu bölümde ekonomik büyüme ve finansal derinleşme ilişkisine yönelik ampirik bir uygulama yapılacak ve elde edilen sonuçlar üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır. Finansal derinleşme ve ekonomik büyüme ilişkisinde hangi değişkenin neden, hangi değişkenin sonuç olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Türkiye açısından finansal derinleşme sonucu olarak mı ekonomik büyüme sağlanıyor, ekonomik büyüme sonucunda mı finansal derinleşme gerçekleşiyor ya da ekonomik büyüme ile finansal derinleşme arasında çift yönlü bir nedensellik mi vardır sorularına yanıt aranacaktır.

4.1.1. Literatür Taraması

Finansal derinleşme ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik uluslararası literatüre bakıldığında bu konuda birçok çalışmanın yapıldığını ancak her çalışmanın kendine özel koşulları içerisinde anlam ifade ettiğini görmekteyiz. Ekonomistler, finansal derinleşme olgusunun ekonomideki büyüme sürecindeki önemini kabul edip vurgulamalarına rağmen, iki değişkenin nedenselliğinin yönü konusunda fikir birliğine varamamışlardır.

Finansal derinleşme ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini test eden çalışmalar şunlardır:

Gupta (1984), Jung (1986), Gelb (1989) St. Hill (1992), King ve Levine (1993), Murinde ve Eng (1994a ve 1994b), Lyons ve Murinde (1994) ve son olarak Demetriades ve Hussein (1996). Bu çalışmalarda finansal derinleşme için geliştirilen en yakın değişkenler genellikle para arzları (M1,M2 ve M3), para arzlarının gelire oranları, kredi hacmi, banka mevduat yükümlülüklerinin gelire oranı ve bankaların özel sektör ve yurtiçi kredi hacmi alacaklarının gelire oranı olmuştur. Ekonomik büyüme için reel GSMH veya GSYİH değişkenleri kullanılmıştır.(Ghirmay, 2004, 420)

Tablo 1: Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (Nedenselliğin Yönü)

KAYNAK	TARİH	ÜLKE	SONUÇ
Grupta	1984	14 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Jung	1986	56 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Odedokum	1989	Nijerya	Finansal değişkenlerin büyümeye etkileri bütünlük göstermemektedir.
Sıklar	1992	Türkiye	Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme birbirlerine neden olmaktadır.
Murinde ve Eng	1994	Singapur	Finansal Derinleşme Ekonomik Büyüme etkiliyor.
Lynos ve Murinde	1994	Gana	Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme arasında ilişki bulunamamıştır.
Gregori ve Guidotti	1995	100 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Rajan R. G.	1996	44 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Akinboade	1998	Botswana	Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme birbirlerine neden olmaktadır.
Graff M.	1999	93 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Levine	2000	74 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Dkimuna L.	2001	40 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Shan ve Morris	2002	19 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Al-Yousif	2002	30 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Fase ve Abma	2003	8 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Graff	2003	93 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Cristopolus	2004	10 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Claessens ve Leaven	2005	20 Ülke	Sonuçlar ülkeye özel
Tüzel	2007	Kıbrıs	Finansal Derinleşme Ekonomik Büyüme etkiliyor.

Parasal tanımlar taşıdıkları bilgi dolayısıyla, finansal derinleşmenin ölçülmesi için en sık kullanılan göstergelerdir. Parasallaşma değişkeni gelişen bir ekonomide finansal sektörün gerçek büyüklüğünü göstermek için seçilmiştir. Çünkü para önemli bir ödeme ve tasarruf aracıdır. Parasal büyüklükleri finansal kalkınmanın bir göstergesi olarak kullanmak bazı problemlere sebep olabilir. Bu yüzden finansal derinleşmenin sağlıklı bir şekilde ölçülmesi için farklı göstergelerde kullanılmaktadır.

4.1.2. Ekonometrik Metodoloji

Finansal derinleşmenin göstergelerindeki ekonomik büyüme ile olan bağıntısının ilk aşaması bu göstergelerdeki serinin durağanlığına bağlıdır. Kullanılacak olan değişkenlerin durağanlık durumlarının incelenmesi için Dickey Fuller birim kök testi kullanılacaktır.

4.1.2.1 Dickey Fuller Birim Kök Testi

Serilerin durağanlığını test etmede kullanılan yöntemlerden biri birim kök (unit root) testi olan Dickey-Fuller (DF) testidir. DF testi, serilerin kaçınıcı derecede durağan olduğunu ölçerken önemlidir fakat hata terimindeki otokorelasyonu dikkate almaz. Hata terimi (ϵ)_t, otokorelasyon içeriyorsa DF testi geçersizdir. Bu durumda, açıklayıcı değişkenlere bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin ilave edildiği Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller ADF) testi devreye girmektedir.

Dickey ve Fuller (1981), serilerin durağanlığının belirlenmesinde en yaygın test olan ADF testi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

$$\Delta X_t = \mu + \alpha t + \delta X_{t-1} + \sum \delta_i \Delta X_{t-1} + \epsilon_t$$
$$\Delta X_t = X_t - X_{t-1}$$

X_t :Bağımlı Değişken

μ :Sabit Terim

t :Trend Değişkeni

ϵ_t :Stokastik Hata Terimi

H_0 : $\delta = 0$ (X t durağan olmayan bir seridir)

H_a : $\delta \neq 0$ (X t durağan olmayan bir seri değildir)

ADF testi, her serinin kendi gecikmeli değeri ile gecikmeli farklarının kullanılarak regrese olduğu bir testtir. Bilgisayar ekonometri paket programları, geliştirilmiş (argumented) Dickey – Fuller (ADF) testi için test edilen seriye ait ADF test istatistiğini vermektedir. Değişkenin hesaplanmış t değeri ADF kritik t değerinden büyükse H_0 red edilir ve serilerin durağan olduğuna karar verilir. Aynı zamanda bilgisayar programları, Mac-Kinnon tarafından hesaplanmış olan %1, %5 ve %10'luk anlam seviyelerinde serinin durağan olup olmadığına karar vermemizi sağlayan Mac- Kinnon kritik değerlerini de vermektedir. Herhangi bir zaman serisinin, ADF test istatistiği bu değerlerle karşılaştırılarak durağan olup olmadığına karar

verilebilir. ADF test istatistiği mutlak değer olarak Mac-Kinnon kritik değerinden büyük ise, serinin o anlam seviyesinde durağan olduğuna karar verilir.

4.1.2.2. Nedensellik Testi

İki değişken arasında zamana bağlı olarak gecikmeli ilişkinin varlığı söz konusu ise, ilişkinin nedenselliğinin yönünü istatistiksel açıdan belirlemede kullanılan testlerden biri de Granger nedensellik testidir. Granger nedenselliği bize ekonometrik değişkenler arasında kısa dönemli bir ilişkinin olup olmadığı hakkında bilgi verir. Eğer değişkenler arasında ilişki var ise bu ilişkinin yönünü tespit etmede bize kolaylık sağlar.

Nedenselliğin kavramsal olarak tanımında çeşitli görüş farklılıkları olsa da, bu kavramın neden ile sonuç arasında bir ilişki kurduğu görüşünde birleşmiştir. Kavramsal olarak nedenselliğin tanımlanması Aristo'ya kadar dayandırılabilir. Aristo'ya göre neden ile sonuç arasında gerekli bir ilişki vardır ve bu yüzden nedensiz bir sonuç meydana gelmez (Ertek,1996, 10).

Gözlenen iki ilişki arasında güçlü bir ilişki olabilir. Ancak bu ilişkinin bir nedensellik anlamı taşıması her zaman mümkün olmayabilir. Regresyon çözümlemesi, bir değişkenin başka bir değişkene bağıllığıyla ilgilenirse de, bunun nedensellik anlamı taşıması zorunlu değildir. İstatistiksel bir ilişki ne denli güçlü ne denli anlamlı olursa olsun, nedensel bir ilişki olarak algılanamaz. Nedensellik düşüncesi, istatistik dışında bir kuramdan gelmektedir (Gujarati, 2001, 20). İstatistiksel olarak ilişki, bir birlikteliğin ifadesidir. Nedensellik ise her şeyden önce teorik bir açıklamaya dayanmaktadır (Ertek,1996: 330).

Zaman serisi analizindeki yaşanan gelişmeler üzerine standart Granger nedensellik testinde önemli değişiklikler olmuştur. Buna göre, önce muhtemel uzun dönem ilişkinin test edilmesi ve değişkenler koentegre ise uzun dönem regresyon denkleminin hata teriminin gecikmeli değerinin, hata düzeltme terimi olarak Granger hata düzeltme modeline dâhil edilmesi ve bu şekilde Granger nedensellik testinin uygulanması gerekmektedir.

Değişkenler arasında koentegrasyon ilişkisi bulunmaz ise, Granger nedensellik testine hata düzeltme terimi konmadan devam edilmelidir. Değişkenler arasında

koentegrasyon varsa, Granger nedensellik testi geçersiz olacak ve hata düzeltme teriminin modele kesinlikle ilave edilmesi gerekecektir.

Zaman serisi verilerine dayanan Granger nedensellik testi, aşağıdaki denklemlerin en küçük kareler yöntemi (EKK) ile tahminine dayanarak yapılır.

$$X_t = \alpha_x + \sum_{j=1}^p \beta_{1j} X_{t-j} + \sum_{j=1}^p \beta_{2j} Y_{t-j} + \varepsilon_{xt}$$
$$Y_t = \alpha_y + \sum_{j=1}^p \beta_{3j} X_{t-j} + \sum_{j=1}^p \beta_{4j} Y_{t-j} + \varepsilon_{yt}$$

Granger nedensellik testinde kurulan model, yapısal bir ekonometrik bir model değildir. Modelin, geleceğin tahmin edilmesinde değil de, nedensellik araştırmalarının yapılmasında kullanılması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla modeldeki değişkenler önceden filtre edilmeli veya durağanlaştırılmalıdır.

4.1.3. Testlerin Uygulanma Safhası

Bu safha; Türkiye'ye ait zaman serisi verilerinden oluşmaktadır. Türk finans sistemindeki finansal derinleşme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin test edilmek istenmesidir. Finansal derinleşme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki test edilmek istenmektedir.

Finansal derinleşme ve ekonomik büyüme ilişkisinin nedensellik testinde kullanılacak bağımlı değişken, ekonomik büyümeyi yansıtması için GSYİH (gayri safi yurt içi hasıla)'dır. Ekonometrik analiz çalışmasının yapıldığı birçok çalışmada ekonomik büyümeyi temsil etmek için gayrisafi yurtiçi hâsıla kullanılmıştır. Finansal derinleşmeyi temsil edecek göstergeler ise; M2, M3 para arzı tanımlarının GSYİH içindeki payı ile MDY (banka mevduat yükümlülükleri) ve Yurtiçi Kredi Hacminin GSYİH içindeki payı olarak gösterilmiştir. TCMB elektronik veri sisteminden alınan veriler ile bütün bu göstergeler test edilecektir. Finansal derinleşme ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini test eden çalışmalar şunlardır: Goldsmith (1969), McKinnon (1973), Gupta (1984), Jung (1986),

Gelb (1989)St. Hill (1992), King ve Levine (1993), Murinde ve Eng (1994a ve 1994b), Lyons ve Murinde (1994) ve son olarak Demetriades ve Hussein (1996). Bu çalışmalarda finansal derinleşme için geliştirilen en yakın değişkenler genellikle para arzları (M1,M2 ve M3), para arzlarının gelire oranları, kredi hacmi, banka mevduat yükümlülüklerinin gelire oranı, ve bankaların özel sektör ve yurtiçi kredi hacmi alacaklarının gelire oranı olmuştur. Ekonomik büyüme için reel GSMH veya GSYİH değişkenleri kullanılmıştır.(Ghirmay, 2004, 420)

4.1.3.1 Birim Kök Testi Sonuçları

Türkiye'ye ait değişkenlerin seviyelerine uygulanan ADF test sonuçları, ülkelerin ekonomik büyüme göstergesi ile finansal derinleşme göstergelerine ait tüm verilerin durağan olmadığını göstermiştir. Bu nedenle durağan çıkmayan bu verilerin birinci derece farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Tüm veriler birinci farklarında durağan haldedirler ve zaman serilerinin ADF test sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Düzye ^a	Fark ^a
TR-GDP	-3.544589	-8.673888
TR-M2P	-1.164256	-7.700096
TR-M3P	-1.336847	-8.075874
TR-KRDP	-2.518864	-8.454877
TR-MVDP	-2.642123	-9.544159

Not:^a sabit ve trend içeren model için test istatistikleridir. Maksimum gecikme uzunluğu Schwert (1989) göre alınmıştır. Uygun gecikme için Bayesian information criterion (BIC)'a göre belirlenmiştir. %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde kritik değerler sırasıyla -3.530030, -2.904848 ve -2.589907.

4.1.3.2 Nedensellik Testi Sonuçları

Granger nedenselliği bize ekonometrik değişkenler arasında kısa dönemli bir ilişkinin olup olmadığı hakkında bilgi verir. Eğer değişkenler arasında ilişki var ise de bu ilişkinin yönünü tespit etmede bize kolaylık sağlar.

Ekonomik büyüme ve finansal derinleşme arasındaki uzun dönemli ilişkinin belirlenmesi için Johann Eşbütünleşme metodu kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ilgili değişkenler arasında eş bütünleşik ilişki olmayan serilerin farkı alınarak standart nedensellik testi uygulanmıştır. Burada, eşbütünleşim regresyonundan elde edilen hata düzeltme terimini

de açık olarak içerecek şekilde vektör hata düzeltme terimi (VECM) oluşturulmuştur. VECM' in tahmin edilmesinden sonra yapılan istatistiksel test aracılığıyla nedenselliğin yönü belirlenmiştir.

GSYİH ve derinleşme göstergeleri olarak ifade ettiğimiz M2P, M3P, KRDP ile MVDP değişkenlerine uygulanan Standart Granger Nedensellik testinden elde edilen sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Bazı değişkenler için nedensellik ilişkisinin bulunmadığını kabul eden sıfır hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 3: Granger Nedensellik Testi

Hipotez	F-değeri	Sonuçlar
GSYİH, KRDP Granger nedeni değildir.	1.42241 (0.23728)	Kabul
KRDP, GSYİH Granger nedeni değildir	6.51198 (0.01304)	Ret
GSYİH, MVDP Granger nedeni değildir	1.37805 (0.24465)	Kabul
MVDP, GSYİH Granger nedeni değildir	3.63331 (0.06099)	Ret
GSYİH, M2P Granger nedeni değildir.	6.98692 (0.01025)	Ret
M2P, GSYİH Granger nedeni değildir.	0.58575 (0.44680)	Kabul
GSYİH, M3P Granger nedeni değildir.	6.55147 (0.01278)	Ret
M3P, GSYİH Granger nedeni değildir.	0.39414 (0.53230)	Kabul

Not: Test istatistiğine ait olasılık değerleri parantez içerisinde verilmiştir.

Granger nedensellik analizi sonuçlarına göre, banka mevduat yükümlülükleri ve yurtiçi kredi hacminin gelire oranı ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünün finansal derinleşmeden ekonomik büyümeye doğru olduğunu söyleyebiliriz. Para arzı tanımlarını incelediğimizde, M2 ve M3 para arzlarının gelire oranı ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi ise ekonomik büyümenin finansal derinleşmeye neden olduğunu göstermektedir.

KRDP ve GDP MVDP ve GPD	Finansal derinleşme ekonomik büyümeye neden olmaktadır.
M2P ve GDP M3P ve GDP	Ekonomik büyüme finansal derinleşmeye neden olmaktadır.

- KRDP GSYİH'nin granger nedeni değildir hipotezi % 5 anlamlılık düzeyinde,
 - MVDP GSYİH2'nin granger nedeni değildir hipotezi % 10 anlamlılık düzeyinde,
 - GSYİH, M2P'nin granger nedeni değildir hipotezi % 5 anlamlılık düzeyinde,
 - GSYİH, M3P'nin granger nedeni değildir hipotezi % 5 anlamlılık düzeyinde,
- reddedilmiştir.

Tablo 3: Kısıtsız Eşbütünleşme Rank Testi (İz İstatistiği)

Temel Hipotez	Özdeğer	İz İstatistiği	%5 Kritik değer	Olasılık Değeri**
$H_0 : r = 0$	0.330945	54.01629	69.81889	0.4609
$H_0 : r \leq 1$	0.178471	26.28590	47.85613	0.8798
$H_0 : r \leq 2$	0.113743	12.72131	29.79707	0.9039
$H_0 : r \leq 3$	0.054087	4.389666	15.49471	0.8697
$H_0 : r \leq 4$	0.007982	0.552966	3.841466	0.4571

Not:** MacKinnon-Haug-Michelis (1999) makalesinden hareketle hesaplanmıştır.

Tablo 4: Kısıtsız Eşbütünleşme Rank Testi (Maksimum Özdeğer İstatistiği)

Temel Hipotez	Özdeğer	İz İstatistiği	%5 Kritik değer	Olasılık Değeri**
---------------	---------	----------------	-----------------	-------------------

$H_0 : r = 0$	0.330945	27.73039	33.87687	0.2262
$H_0 : r \leq 1$	0.178471	13.56459	27.58434	0.8515
$H_0 : r \leq 2$	0.113743	8.331645	21.13162	0.8823
$H_0 : r \leq 3$	0.054087	3.836700	14.26460	0.8762
$H_0 : r \leq 4$	0.007982	0.552966	3.841466	0.4571

Not:** MacKinnon-Haug-Michelis (1999) makalesinden hareketle hesaplanmıştır.

Eşbütünleşme sonucuna göre ise, finansal derinleşme ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulunamamıştır.

5.SONUÇ

Finansal gelişmeye ve derinleşmeye yönelik çalışmalar bizleri 1900'lü yılların başlarına kadar götürmektedir. Finansal derinleşme finansal serbestleşme çatısı altında gelişmiş 1980'li yıllarda gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemlerinde önemli gelişmelere sahne olmuştur. Teknoloji alanındaki gelişmeler finansal işlemlerin uluslararası düzeyde daha az maliyetle gerçekleşmesini sağlamış bu da ileri de serbest faiz uygulamasının da devreye girmesiyle bankacılık sistemine giriş kolaylamıştır.

Türkiye'de finansal derinleşme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki bankacılık sistemi üzerinden değerlendirilmiş olup, derinleşmeyi sağlamada tek başına aldığı rol açıkça belirtilmiştir.

Türkiye'de finansal derinleşme sürecini genel olarak değerlendirdiğimizde, finans piyasalarına yönelik uygulanan reformlar sonucunda finansal derinleşme göstergeleri açısından kayda değer bir ilerleme sağlandığı görülmektedir. Kaynakların daha aktif kullanımı serbestleşme olgusunu hızlandırmış böylelikle derinleşme konusunda ciddi adımlar atılmıştır. Finansal sistemlerin ekonomilerin büyüklükleri ile kıyaslandığında her ülkede farklılık göstermektedir. Ülkemizde finansal kuramların çeşitliliği yeterli durumda değildir ve buna ek olarak bankacılık sisteminin ağırlıklı olarak kullanıldığı bir sistem mevcuttur. Finansal derinleşmede önemli bir yere sahip olan bankaların tek başına bu çeşitliliği sağlayamaması derinleşme açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir.

Ekonometrik analiz sonucu incelendiğinde, finansal derinleşme göstergelerini bankacılık sektörü bağlamında ele aldığımızda kısa dönemde finansal derinleşmeden ekonomik büyümeye doğru bir etki olduğu gözlenmektedir. Parasal göstergeleri finansal derinleşme göstergesi olarak ele aldığımızda ise, ilişkinin yönü kısa dönemde ekonomik büyümeden finansal derinleşmeye doğru olduğu gözlenmektedir. Türkiye’de finansal sistemin ağırlıklı kısmını oluşturan bankacılık sektörünün kısa dönemde milli gelir üzerinde bir etkisi olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

AKGÜÇ, Öztin (1989), **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, Gerçek yayınevi, İstanbul.

BAŞOĞLU, U., CEYLAN, A., (2001), **Finans Teori Kurum ve Araçlar**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.

BDDK (Bankacılık Denetleme Düzenleme Kurulu), (2005), “Finansal Sektör Değerlendirmesi”, BDDK Yayınları

COŞAR, Nevin (1996), **Türk Lirası: Tarihçe, Finans Ansiklopedisi**, Creative Yayıncılık

ÇOLAK, Ö. (1997), **Para-Banka Teori ve Politika**, Gazi Kitapevi.

DELİCE, G., DOĞAN, D ve UZUN M. (2002), “ Finansal Regülasyon ve Piyasa Disiplini”, *C.Ü. İ.İ.B.F Dergisi*, c.5 1, s.15-18.

DOĞAN H. (1999),”Finansal Liberalizasyon Politikalarının Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri, Türkiye Örneği”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, SBE.

DOĞAN H. (2002),“Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, Türkiye Örneği”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, c.17, 190, s.60-61

KAZGAN, H. vd. (1999),**Osmanlı’dan Günümüze Türk Finans Tarihi**, II. Cilt, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Yayınları

KAPLAN, Cafer (1999),“Finansal Yenilikler ve Piyasalar Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği”, T.C. Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü Tartışma Tebliği:9910

KAR, M. ve AĞIR H.,(2005),“Finansal Derinleşme Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, c.42, 496, s.10-24

KAR, M., (2001),“Finansal Kalkınma Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi, Türkiye Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, c.2 2, s. 150-165.

KARACAN, A. İ. (1997), **Finans, Ekonomi ve Politika**, Creative Yayıncılık

KEYDER, Çağlar (1990), **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İletişim yayınları

LYNCH, D., (1996), “Measuring Financial Sector Development”, *Journal of Monetary Economics*, V.22., N.28, pp.3-42

MUTLU, S. vd. (2003).“Türkiye Ekonomisi ve IMF politikaları”, *İktisat İşletme ve Finans*, Cilt 18, Sayı 207,s.5--37

OKSAY, S.(2000),“Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, c.75.10, s.9-10

OKTAYER, Asuman (2007),“Finansal Derinleşmenin Ekonomik Performans Üzerine Etkileri: Teori ve Türkiye Uygulaması”, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

SAK, Güven (1995), “Public Policies Towards Financial Liberalization: A General Framework and an Evaluation of the Turkish Experience in the 1980’s”, Capital Markets Board Publication: 22

SALTOĞLU, B.(1998), “Ekonomik Büyüme ve Finansal Piyasaların Gelişimi”, *İktisat Dergisi*, c.12. 25., s. 13-14

SARAÇOĞLU, Rüştü (1997),“Türkiye’de Finansal Liberalizasyon”, *İktisat İşletme ve Finans*, Cilt 12, Sayı 132, s.5-18.

TCMB,2010-2011-2012-2013-2014-2015 Merkez Bankası Elektronik Veri Sistemi Dağıtım Raporları, erişim www.tcmb.gov.tr

ÜNAL, T. (1996), “Finansal Kesimin Reel Sektöre Kaynak Yaratma Kapasitesi”, İTO Yayını

VURAL, Göknil M. (2003),“Altın Piyasası ve Altın Fiyatlarını Etkileyen Faktörler”, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi.

YAZMAN, Ögüt (1973), **Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi**, Tisa matbaası, Ankara.

YÜLEK, Murat A. (1998),”Financial Liberalization and the Real Economy: The Turkish Experience”, Capital Markets Board Publication

ZARAKOLU, Avni (1973),**Cumhuriyetin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık**, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No:61

EK

Modelde Kullanılan Veri Seti (Serilerin logaritması alınmıştır)

Türkiye

tarih	tr krđpav	tr mvđpav	tr m2pav	tr m3pav	tr rđdp
Q1 1990	-0.0931	-0.03094	-0.0966	-0.06574	2.223596
Q2 1990	-0.15644	-0.12909	-0.16662	-0.14061	2.294384
Q3 1990	-0.29799	-0.26866	-0.32149	-0.29298	2.460738
Q4 1990	-0.18044	-0.15467	-0.20946	-0.18267	2.350705
Q1 1991	-0.02897	-0.02375	-0.12217	-0.09896	2.222419
Q2 1991	-0.10811	-0.09442	-0.18404	-0.15928	2.292772
Q3 1991	-0.27666	-0.23234	-0.34202	-0.3189	2.478243
Q4 1991	-0.13278	-0.09999	-0.21529	-0.1935	2.347901
Q1 1992	-0.01752	-0.00779	-0.15052	-0.1203	2.256226
Q2 1992	-0.05774	-0.03806	-0.20348	-0.17163	2.316692
Q3 1992	-0.21895	-0.1697	-0.34729	-0.32242	2.500663
Q4 1992	-0.09062	-0.09027	-0.24455	-0.21696	2.37086
Q1 1993	0.023621	0.004324	-0.16503	-0.13664	2.27717
Q2 1993	-0.06338	-0.08798	-0.26684	-0.23801	2.363212
Q3 1993	-0.20897	-0.24233	-0.43684	-0.40245	2.531767
Q4 1993	-0.06534	-0.13632	-0.33275	-0.30716	2.406012
Q1 1994	0.119565	0.040427	-0.27319	-0.23854	2.299248
Q2 1994	-0.02683	-0.00513	-0.22674	-0.19777	2.314201
Q3 1994	-0.21825	-0.14111	-0.36807	-0.34258	2.496364
Q4 1994	-0.11023	-0.0565	-0.3057	-0.2875	2.381416
Q1 1995	-0.00769	0.030947	-0.2087	-0.18126	2.292681
Q2 1995	-0.07382	-0.03612	-0.22855	-0.20741	2.369314
Q3 1995	-0.24472	-0.16472	-0.36571	-0.33997	2.533759
Q4 1995	-0.02853	-0.0013	-0.26311	-0.24424	2.409237
Q1 1996	0.043188	0.080038	-0.18446	-0.15127	2.328818
Q2 1996	-0.01894	0.021488	-0.21141	-0.1827	2.40303
Q3 1996	-0.15657	-0.10167	-0.33427	-0.30733	2.556127
Q4 1996	0.025522	0.026616	-0.21083	-0.18072	2.438794
Q1 1997	0.147498	0.143884	-0.10836	-0.07785	2.357825
Q2 1997	0.06621	0.062584	-0.17985	-0.14844	2.438333
Q3 1997	-0.1188	-0.09191	-0.32507	-0.26234	2.585658
Q4 1997	0.0324	0.033361	-0.21344	-0.17953	2.471343
Q1 1998	0.133692	0.119023	-0.14493	-0.09197	2.396221
Q2 1998	0.097933	0.104578	-0.13968	-0.10075	2.452232
Q3 1998	-0.01349	0.016188	-0.27316	-0.23551	2.597082
Q4 1998	0.094136	0.089692	-0.13316	-0.11049	2.465946
Q1 1999	0.264364	0.25491	0.038194	0.060001	2.359153
Q2 1999	0.20444	0.200293	-0.02964	-0.00866	2.442609
Q3 1999	0.060899	0.077497	-0.14112	-0.1233	2.569038
Q4 1999	0.215987	0.222127	-0.01858	-0.00183	2.456719
Q1 2000	0.276721	0.297797	0.02683	0.056984	2.382766
Q2 2000	0.207481	0.22422	-0.04913	-0.01647	2.469594
Q3 2000	0.095116	0.097554	-0.1803	-0.15496	2.601614
Q4 2000	0.245205	0.178717	-0.05139	-0.0299	2.491335

O1 2001	0.463659	0.441861	0.184702	0.210704	2.378524
O2 2001	0.391604	0.323674	0.017336	0.033949	2.426822
O3 2001	0.283782	0.219828	-0.14642	-0.12052	2.567903
O4 2001	0.358818	0.267736	-0.06968	-0.05007	2.444964
O1 2002	0.434176	0.322844	-0.00106	0.025791	2.387485
O2 2002	0.399937	0.313942	-0.03309	-0.00687	2.464166
O3 2002	0.243619	0.156717	-0.19267	-0.16154	2.601025
O4 2002	0.301675	0.203515	-0.12789	-0.10785	2.491758
O1 2003	0.406591	0.283416	-0.03422	-0.00276	2.42216
O2 2003	0.331356	0.209981	-0.06907	-0.03189	2.480901
O3 2003	0.18489	0.075884	-0.18037	-0.14365	2.624511
O4 2003	0.299153	0.186379	-0.07225	-0.04483	2.519064
O1 2004	0.393609	0.271992	0.05701	0.089784	2.470702
O2 2004	0.33171	0.22878	0.007035	0.039594	2.539185
O3 2004	0.215451	0.116333	-0.1132	-0.08204	2.646798
O4 2004	0.285045	0.178286	-0.04339	-0.01512	2.545658
O1 2005	0.397952	0.283995	0.079596	0.113173	2.498397
O2 2005	0.350292	0.242381	0.060064	0.096689	2.562452
O3 2005	0.245448	0.140157	-0.03297	0.002891	2.679065
O4 2005	0.318022	0.226825	0.254632	0.293745	2.584991
O1 2006	0.454827	0.371066	0.361795	0.399895	2.525647
O2 2006	0.397016	0.324962	0.318426	0.354343	2.593744
O3 2006	0.271146	0.20182	0.199843	0.231541	2.715756
O4 2006	0.344924	0.276912	0.278326	0.308785	2.650551
O1 2007	0.435802	0.376305	0.372471	0.401749	2.583462
O2 2007	0.396246	0.339488	0.334895	0.36695	2.613803
O3 2007	0.358091	0.289558	0.30653	0.317316	2.685762

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Yetiz, F. & Şimşek, K. (2017). Finansal Derinleşmede Bankacılık Sisteminin Rolü, Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 26 (1), 1-29.